

Vass Ágnes

: MTA, Kisebbségkutató Intézet
: Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Kapcsolatok Doktori Iskola
: avass@mtaki.hu

A KISEBBSÉGI NYELVHASZNÁLAT HELYZETE SZLOVÁKIÁBAN

Situation of Minority Language Use in Slovakia

A kisebbségi nyelvhasználat kérdése valamennyi kisebbségben élő közösség életében releváns. Épp ezért a kisebbségi közösségek létét közvetetten és közvetve is befolyásolja a többségi társadalom által számukra biztosított nyelvi jogok minősége (ANDRÁSSY 1998). A rendszerváltás után a magyar nyelv használatának lehetőségei jelentősen átalakultak Szlovákiában. A nyelv továbbra is a legfontosabb etnoidentifikációs jegy maradt, szimbolikus és reprezentatív szerepe azonban a rendszerváltás után felértékelődött. Ennek két legfontosabb oka abban jelölhető meg, hogy a rendszerváltás után olyan nemzetiségi feszültségek is felszínre kerültek, melyek a szocializmus alatt „rejtve” maradtak, másrészt új magyar politikai, társadalmi szervezetek és szerveződések jöhettek létre, melyek a magyar nyelvet használták munkanyelvként, ami által a magyar nyelv használata szélesedett, státusa pedig politikai és társadalmi szinten is sokkal nagyobb figyelmet kapott. A magyar nyelv használatának bővülése és az erre tett magyar igyekezet irritálta az önállóságát frissen elnyerő ország élén álló populista és nacionalista politikai vezetést. A magyar nyelv használata, engedélyezése vagy tiltása politikai eszköz lett, melynek nem titkolt szándéka volt az asszimiláció felgyorsítása is.

A hivatalos szlovák nyelvpolitika a rendszerváltás után sokszor vált nyíltan magyarellenessé, bár a Mečiar utáni korszakban retorikája megváltozott. A kisebbségi nyelvhasználati törvény elfogadása és annak módosítása sem hozta meg a várva várt előrelépést, bár kétségtelen, hogy bizonyos területeken pozitív változást hozott. A kisebbségi nyelvhasználat kérdése vagy annak valamely részkérdése folyamatosan a politikai viták tárgyát képezi Szlovákiában, a kérdésben kialakult politikai tehetetlenség azonban mára már elérte a szlovákiai magyar civil élet szereplőinek ingerküszöbét is. A kétnyelvűség, a hivatali nyelvhasználat, a kisebbségi nyelvi jogok mentén olyan civil kezdeményezések alakultak ki, melyekre ez idáig nem volt példa a szlovákiai magyarság körében.

Kulcsszavak: kisebbségi nyelvhasználat, nyelvtörvény, nyelvhasználati küszöb, nyelvi jogok, szlovákiai magyarság

NYELVI SZABÁLYOZÁS 1989 ELŐTT

Az első világháború után létrejövő többnemzetiségű Csehszlovákiában élő kisebbségek jogait a saint-germain-en-laye-i kisebbségi szerződés tartalmazta, melynek egyes rendelkezései az 1920-as csehszlovák alkotmánylevélbe, valamint a nyelvtörvénybe is bekerültek. Az egyezmény hetedik cikkelye foglalkozik a nyelvi jogokkal. A hivatalos nyelvvel kapcsolatos kérdéseket a kormány kezébe utalta, ám voltak olyan rendelkezései, melyek konkrétan érintették a kisebbségi nyelvhasználatot. Ez a rész kimondta például, hogy a magán- és üzleti forgalomban kötelező a szabad nyelvhasználat, a bíróság előtti anyanyelv-használatot könnyítéssel tette lehetővé. Az anyanyelvi oktatás kérdésével foglalkozó kilencedik szakasz megalapozta a későbbiek során is előszeretettel alkalmazott százalékos elvet, mely egy adott területen élő kisebbségek arányától teszi függővé a garantálni kívánt jogokat. A szerződés az 1920. szeptember 20-án elfogadott alkotmányra, valamint a nyelvtörvényre is hatással volt. Az akkori alkotmány ugyan külön is foglalkozik a kisebbségekkel, a szabályozást törvényi szinten rendeli el.

Az ez után elfogadott nyelvtörvény hatálya három fő területre terjedt ki: az eljárások nyelvére, a fegyveres erők használati nyelvére és az állami bankjegyekre. A nyelvtörvény már alkalmazza a területi arányt: azokon a területeken, ahol a kisebbségi lakosság aránya eléri a 20%-ot, az eljárás az ügyfél anyanyelvéen is elindítható. Az eljárásjogokat részletesebben a 17/1926. kormányrendelet fejtí ki. Ebben a különböző állami hatóságok, területi szervek, helyi önkormányzatok esetében történő nyelvhasználat részletei kerülnek kifejtésre, illetve ez szabályozza az államnyelv kötelező használatát és a Kárpátalján garantált nyelvi jogokat is (GYÖNYÖR 1993, SZABÓMIHÁLY 1998). Ezt követően az 1928/229. számú dekrétum a nyelvhasználat további százalékos arányairól rendelkezik. E dekrétum értelmében azokon a területeken, ahol a nemzetiségi lakosság az összlakosság felét alkotta, az államnyelven írt hivatalos iratokat a kisebbségi közösség nyelvére is le kellett fordítani. A dekrétum szerint, amennyiben ugyanez az arány eléri a 75%-ot, a hivatalos iratokat csak akkor szükséges államnyelven is kiadni, ha azt külön kérelmezik. Annak ellenére, hogy ezek a rendelkezések kedvezőnek tűnnek a kisebbségi közösségekre nézve, alkalmazásukat a közigazgatási átszervezések és a járási határok meghúzóása lehetetlenné tette, mivel ezekkel a módosításokkal a nyelvi arányok csak kevés esetben érték el a törvényben meghatározott lélektani határt. Márpedig a közigazgatási átalakítások tudatos célja volt a magyar, a német és a ruszin kisebbségek arányának csökkentése: 1921-ben 12 járásban volt 66%-os a magyar többség, de tíz év alatt ez a szám 10-re csökkent. A kisebbségi nyelvhasználat sem a bíróságok, sem pedig például a telekkönyvi bejegyzések esetében nem alakult a papírforma szerint (FLACHBART 1935).

A második világháborúban önállóvá vált Szlovákia a kisebbségi jogok területén a viszonyosság elvét gyakorolta. Ez annyit jelentett, hogy az akkori alkotmány szerint az ország területén élő kisebbségek akkor használhatták saját nyelvüket az oktatásban vagy a közéletben, ha az adott kisebbség anyaországában élő szlovák kisebbség is rendelkezett hasonló jogokkal. A második világháború után a Szlovákia területén élő magyar kisebbségi közösséget állampolgári jogaikkal együtt nyelvi jogaiktól is megfosztották. A jogfosztottság korszakában a kisebbségi nyelv használata (a némettel együtt) a nyilvános érintkezésben is tiltottá vált, sőt büntethető volt. Az 1948 utáni időszakban a kisebbségek nyelvhasználati jogai az anyanyelvű oktatáshoz való jog formájában először az 1960-as szocialista alkotmányban jelentek meg. A prágai tavasz ebben a kérdésben is bizonyos mértékű előrelépést hozott. Az 1968-ban elfogadott alkotmánytörvény harmadik paragrafusa a magyar kisebbségi közösségen kívül a Csehszlovákiában élő német, lengyel és akkor még ukránnak nevezett – de tulajdonképpen ruszin (rutén) – kisebbségi közösségekhez tartozó állampolgárok számára az anyanyelvi művelődéshez, kulturális fejlődéshez, saját kulturális szervezetek létrehozásához, kisebbségi nyelvű sajtó működtetéséhez biztosított jogokat az állam. Ide tartozott még az a rendelkezés is, hogy bizonyos területeken hivatalos nyelvként is használhatták anyanyelvüket (144/1968-as törvény). Annak ellenére, hogy ezek a jogok megjelentek ugyan az alkotmányban, a kisebbségi jogok törvényi szintű szabályozására nem került sor. A nyelvi jogok a kultúra és az oktatás területénél tovább nem terjedtek, így a hivatalos nyelvhasználat, a kétnyelvűség említésre sem kerül. Bizonyos pártthatározatokban ugyan felmerült a magyar nyelv státusának bővítése, a folyamat azonban ezen a szinten ragadt. Az egyértelmű törvényi szabályozás hiánya miatt az egyszerű polgároknak nem volt tudomásuk róla, milyen jogok érvényesítését tette lehetővé a törvény, és ezek mulasztását milyen fórumokon tudták volna jelezni. A nyelvhasználati jogok érvényesítése tehát ad hoc jellegűvé vált, és mindig az adott helyi vagy felsőbb politikai vezetés akaratától függött. A helyzetet súlyosbította, hogy mivel a magyarlakta területeken a hivatalokban egyre több szlovák nemzetiségű, vagy szlovák iskolákban végzett személy dolgozott, a hetvenes és nyolcvanas évekre a magyar nyelv ezekről, majd később a nyilvános területekről is egyre inkább kiszorult (SZABÓMIHÁLY 2002).

SZLOVÁK NYELVPOLITIKA A RENDSZERVÁLTÁS UTÁN

A rendszerváltás utáni Csehszlovákiában, majd az önálló Szlovákiában a szocializmus ideje alatt a szőnyeg alá söpört nemzetiségi feszültségek a felszínre kerültek. Ebben a nyelvi jogok és a kisebbségi nyelvhasználat kérdése kulcsszerepet kapott. Az önállóságát elnyerő Szlovákiában a nyelvhasználat terén

lezajló törvényalkotási folyamatot nem csak a politikai életben kísérték heves viták, a sajtó és a közélet is ezektől volt hangos (BERÉNYI 1994, ZALABAI 1995, CÚTH 2011).

Az önálló Szlovákiában a kisebbségi nyelvek közül egyik sem kapott hivatalos státust, a kisebbségi nyelvhasználatot azonban jogilag szabályozzák. A szlovák nyelvpolitika iránya még a szétválás előtt kijelölésre került az 1990-ben elfogadott, hivatalos nyelvről szóló törvényben (GYÖNYÖR 1993). A nyelvpolitika egyik célja a szlovák nyelv előtérbe emelése, a másik célja pedig a kisebbségi nyelvek használatának törvényi szintű szabályozása volt, hiszen a rendszerváltozás után pl. a magyar kisebbségi közösség is igényt formált arra, hogy anyanyelve nagyobb szerepet kapjon nemcsak a nyilvános, hanem a hivatalos kommunikációban is. Az 1995-ös nyelvtörvény a szlovák politikai vezetés elgondolásának logikus következményeként is felfogható. A szlovák nemzetállam kiépítésére való törekvés jelenik meg benne, hiszen a nyelv többek között már az alkotmányban is a címerrel és a himnusszal együtt a nemzet jelképévé vált (KUSY 1998: 194). A politikai célok között is kiemelkedő szerepet kapott a szlovák nyelv: a Mečiar-kormány programjában az államnyelv védelme a szlovák nemzeti érdek érvényesülésének feltételeként jelenik meg. Az 1995-ben elfogadott, majd módosított nyelvtörvény a szlovák nyelvet nem „csupán” hivatalos államnyelvvé teszi, hanem az állami szuverenitás kifejezőjeként, a szlovák nemzet fő ismertetőjegyeként határozza meg, melynek védelemben kell részesülnie és előnyt kell élveznie minden más nyelvvel szemben.

A szlovák felfogás szerint ugyanis a szlovák nyelv több ok miatt is háttérbe szorult. Egyrészt a „szlovákellenes”, a nyelv szabályait nem tisztelő, általában magánkézben lévő tömegkommunikációs eszközök miatt került háttérbe a nyelv. A másik ok az akkori szlovák politikai vezetés szerint az volt, hogy a szocializmus ideje alatt a szlovák nyelv elhanyagolt volt, harmadik okként pedig a dél-szlovákiai magyar iskolák és kulturális intézmények agresszív tevékenységét jelölték meg. Ez volt a kiindulópontja annak az elgondolásnak is, hogy a magyar fiatalok nem élnek a szlovák nyelv elsajátítását garantáló jogukkal, és ezt a problémát az államnyelvtörvény hivatott orvosolni (SZABÓMIHÁLY 2002).

A Mečiar elleni kék koalíció győzelmével, majd a politikai légkör megváltozásával a szlovák nyelvpolitikai retorika is változott. Különösen a 2000-es években figyelhető meg, hogy a nyelvpolitikával, nyelvi jogokkal kapcsolatos megnyilatkozásokból a magyar elem fokozatosan kikopik, illetve már nem jelentkezik olyan élesen, mint a Dzurinda-kormány előtti időszakban. A 2001-ben elfogadott 131/2001-es kormányhatározat A Szlovák Köztársaság államnyelvéről való gondoskodás koncepciójáról a Mečiar utáni hivatalos nyelvpolitika alapdokumentumaként kezelhető. A koncepció újra megmagyarázza a nyelv-

törvény legitimitását: a szlovák nyelv a nemzet „alapvető identifikáló jegye”, ezért „logikus”, hogy az „államalkotó nemzet nyelve” legyen az államnyelv (131/2001). A nyelvpolitika kiindulópontja továbbra is az 1995-ben elfogadott nyelvtörvény. Az államnyelv ebben a koncepcióban úgy jelenik meg, mint eszköz, mely az állam belső stabilitását biztosítja kulturális, társadalmi és politikai értelemben is. Ebből kifolyólag az államnak meg kell tartania a szlovák nyelv „nemzeti-reprezentatív” és „állami-integratív” szerepét, és el kell „mélyíteni” a szlovák nemzetiségű és a nemzeti kisebbségekhez tartozó polgároknak a „szlovák nyelvhez fűződő pozitív viszonyát”, hiszen a szlovák nyelv egy olyan „érintkezési eszköz”, mely az „állampolgárokat Szlovákia egész területén összeköti, egyesíti és egyenjogúsítja”. A koncepció külön foglalkozik az államnyelv és a kisebbségi nyelvek viszonyával is. Ebben a kérdésben kijelenti, hogy az államigazgatás hatékonysága és az információáramlás zavartalansága érdekében garantálni kell az államnyelv státusát, de hozzáteszi, hogy az állam elismeri „a kisebbségi nyelvet beszélő személyek jogait is”. Eszerint nem nyelvi jogokat ismer el, hanem az egyén jogait (131/2001).

A hangsúly az esetleges magyarellenességtől a nemzetközi vonatkozások felé tolódik el: a 2009-ben módosított nyelvtörvény kapcsán pl. az akkori miniszterelnök, Robert Fico azzal érvelt a nyelvtörvény mellett, hogy az teljes mértékben megfelel az európai és a nemzetközi normáknak, az államnyelv törvény általi védelme ugyanis egyre inkább elfogadottabbá válik Európában.

Szlovákia valamennyi releváns nemzetközi dokumentumot ratifikált, a kisebbségi nyelvhasználati jogok az alkotmányban is említésre kerülnek, valamint a legtöbb, ezzel kapcsolatos terület törvényekkel és jogszabályokkal szabályozva van. Az itt élő nemzeti kisebbségek panasza azonban ennek ellenére jogos, hiszen számos jog szűkített értelmezésének, korlátozásának lehetünk tanúi. Az itt élő kisebbségek helyzetét összehasonlítva más hasonló helyzetben élő kisebbségekkel, elmondható, hogy a szlovákiai kisebbségi nyelvi jogait illetően bizony van elmaradás (KUSY 1998).

MIT SZABÁLYOZ PONTOSAN A TÖRVÉNY?

Az 1990-ben elfogadott nyelvtörvény a hivatalos nyelv státusát volt hivatott rendezni, a törvény maga még nem ismeri az államnyelv fogalmát. Különlegessége, hogy ez a törvény nem a kormányzat kezdeményezésére, hanem társadalmi folyamatok eredményeként született meg. Három évvel az önálló Szlovákia létrejötte előtt, 1990 októberében a parlament előtti tömegtüntetéseken a magyar többségű településeken megjelenő magyar nyelvű feliratok és táblák miatt követelték a szlovák nyelv egyetlen hivatalos nyelvvé tételét. A Szlovák Nemzeti Párt és a Matica Slovenská által e kérdésben benyújtott törvénytervezet

azonban a Nyilvánosság a Politikai Erőszak Ellen javaslatával szemben elbukott (BÍRÓ 2008). A törvény azokon a településeken, ahol a nemzeti kisebbségekhez tartozók aránya eléri a lakosság 20%-át, lehetővé teszi, hogy a hivatalos szóbeli ügyintézéskor használhatják anyanyelvüket. Azt az *1992-es alkotmány* vezeti be, mely alapján fogadták el a későbbi nyelvtörvényt is. Az alkotmány 33. és 34. cikke garantálja a kisebbségekhez tartozó személyeknek az anyanyelvű művelődéshez és oktatáshoz, információszerzéshez és információátadáshoz való jogot, az államnyelv elsajátításának jogát, valamint a hivatalos érintkezésben való nyelvhasználat jogát is. De kimondja, hogy a kisebbségi jogok érvényesítése nem vezethet Szlovákia területi egységének és szuverenitásának veszélyeztetéséhez, sem pedig a többi állampolgár diszkriminálásához (460/1992).

A hivatalos nyelvről szóló törvényen kívül a nyelvtörvény megszületése előtt más törvények és jogszabályok rendezték a nyelvhasználat kérdését. Ezek közül a kisebbségi nyelvhasználatról kimondottan egyik sem rendelkezik. Még a rendszerváltozás előtt került elfogadásra az 1984. évi 29. sz. törvény az alap- és középiskolák rendszeréről, melyet aztán később a 2003. évi 596. számú, az állami tanügyi igazgatásról és az iskolai önkormányzatokról szóló törvény követett – ezek értelmében az alap- és középfokú képzés kisebbségi nyelvű is lehet, ezekben az intézményekben az iskolai dokumentumoknak kétnyelvűeknek kell lenniük (596/2003).

A bíróságok előtti nyelvhasználatról több korábbi törvény is rendelkezett. Ezek a következők: az 1991. évi 335. sz. törvény a bíróságokról és a bírákról (7. paragrafus), az 1963. évi 99. sz. törvény a polgári eljárásról (18., 141. paragrafus), az 1961. évi 141. sz. törvény A büntetőeljárásról (2., 28., 55. paragrafus). Ezek értelmében a peres eljárások során az a személy, aki nem ismeri az államnyelvet, tolmács segítségét veheti igénybe, de az eljárás minden esetben szlovák nyelven folyik. Az 1993. évi 38. számú, a Szlovák Köztársaság Alkotmánybíróságáról, alkotmánybírói eljárásról és az alkotmánybírák jogállásáról szóló törvény, valamint a 2001. évi 564. számú, az állampolgári és emberi jogok biztosáról rendelkező törvény értelmében a magánszemélyek anyanyelvükön fordulhatnak az ombudsmanhoz, és az alkotmánybíróság előtt is használhatják anyanyelvüket.

Bár a Mečiar vezette kormány nyelvpolitikája kifejezetten a kisebbségi nyelvek használata ellen volt, a külföld felől érkező nyomásnak köszönhetően olyan törvények kerültek elfogadásra, melyek bizonyos mértékben hozzájárultak ezen nyelvek jogainak bővüléséhez. 1993-ban egy ilyen törvény került elfogadásra: a 300/1993-as, az utónévről és a családi névről szóló törvény, melynek értelmében azok a személyek, akik nem szlovák nyelvű vezeték- vagy keresztnévvel rendelkeznek, eredeti nyelven használhatják azokat, nem szükséges szlovákosítani.

Ez többek között azt is jelenti, hogy a női nevek mellé kötelezően hozzáillesztett -ová végződés ezek után hivatalosan is elhagyható volt. A törvény nem csak a nemzeti kisebbségek, illetve nem szlovák névvel rendelkezők körében volt népszerű. A mai napig vannak olyan szlovák hölgyek, akik inkább más nemzetiségűnek vallják magukat azért, hogy a nem túl népszerű -ová végződés lekerüljön vezetéknevükről. 1994-ben két új törvénnyel egészült ki ez az egyébként nem túl hosszú lista: a 154/1994. évi, anyakönyvekről szóló törvény lehetővé tette, hogy ezeket kisebbségi nyelven is kiadják, a 191/1994-es ún. táblatörvény azt tette lehetővé, hogy azokon a településeken, ahol a nemzeti kisebbséghez tartozó lakosság eléri a lakosság arányának 20%-át, a település neve ezen kisebbség nyelvén is feltüntethető. Annak ellenére, hogy később elfogadásra került a kisebbségi nyelvhasználati törvény, és a nyelvtörvényt is módosították, ezeket a kérdéseket e három törvény rendezi a legátfogóbban, ezeknél „hatékonyabb” rendeletet máig nem sikerült elfogadni (ZALABAI 1995). E törvények elfogadása azonban nem Mečiar és a szélsőjobboldali kormány jóindulatának köszönhető – ezeknek az elfogadása feltétele volt Szlovákia Európa Tanácsához történő csatlakozásához. Ez a forgatókönyv nem egyedi eset, hiszen majd később látni fogjuk, az uniós csatlakozás előtt is hasonló játszódott le.

Ezekből az évekből még jelentős az 1997. évi 212. számú törvény, mely az időszakos és alkalmi kiadványok, valamint az audiovizuális másolatainak köteles példányairól rendelkezve kimondja, hogy ezek publikálása nem korlátozható nyelvi szempontok alapján sem (SUTAJ-OLEJNÍK 1998).

AZ ÁLLAMNYELV ÉS ANNAK TÖRVÉNY ÁLTALI VÉDELME

Az ebben az időszakban csúcsára járatott szlovák nacionalizmust az 1995-ben elfogadott nyelvtörvény emelte törvényi szintre, mely tulajdonképpen a korábban megkötött szlovák–magyar alapszerződésért „cserébe” került elfogadásra (SZABÓMIHÁLY 2002: 25). A Szlovák Nemzeti Párt politikusainak „Na Slovensku po Slovensky” („Szlovákiában szlovákul”) filozófiájára épülő törvényt abban az időszakban Európa legkorlátozóbb nyelvtörvényének tartották, mely miatt sok bírálat érte az országot, és többek között ennek is volt köszönhető, hogy az európai integrációs folyamatokban Szlovákia lemaradt, majd egy időre teljesen el is szigetelődött (SZABÓMIHÁLY 2006). A nyelvtörvény szellemiségét tekintve tulajdonképpen a kétnyelvűséget írja elő, de azt nem a megfelelő módszerrel teszi. Kötelezővé teszi ugyanis a szlovák nyelv használatát, a kisebbségi nyelvek használatát azonban csak lehetőségként említi meg. A törvény paragrafusainak megsértőjét pénzbüntetéssel sújtotta. Ezt a szankciót később kiemelték belőle, de a 2009-es módosítás során visszakerült, majd az

akkor meghatározott, akár 5000 eurós bírságot később csökkentették. A törvény értelmében minden nyilvános érintkezés során kötelező a szlovák nyelv használata, illetve előnyben részesítése, a kisebbségi nyelvek használata csak opcionális. A nyelvtörvény 2009-es módosítása során a törvény ugyan hivatkozik az 1999-ben elfogadott kisebbségi nyelvhasználati törvényre (lásd alább), azonban azzal, hogy minden nyilvános funkcióban előírja a szlovák nyelv kötelező használatát, nemcsak ellentmondásba kerül a kisebbségi nyelvhasználati törvénnyel, de komoly mértékben szűkíti azok használati lehetőségeit is (SUTAJ–SÁPOS 2009: 244). Érdemes kiemelni azt is, hogy a törvény 2009-es változata magában foglalja a következőt: az állam joga és kötelezettsége, hogy „saját területén a nyelvek viszonyát szabályozza, vagyis az államigazgatási feladatok hatékony végrehajtása és az egységes információáramlás érdekében garantálja az államnyelv státusát, ugyanakkor elismerje a kisebbségi nyelvet beszélők személyes jogait is”. Vagyis ebben az esetben sem nyelvi jogokról, hanem egyéni jogokról beszél, ezzel is teljes mértékben kikerüli a kisebbségi nyelvhasználat kérdését (SUTAJ–OLEJNÍK 1998: 284–286).

A törvény az állami szerveken és területi önkormányzatokon kívül a közigazgatás egyéb szerveit, a jogi személyeket, a vállalkozókat, illetve bizonyos fizikai személyeket is kötelez arra, hogy a szlovák nyelvet használják a hivatalos érintkezés során. Az állami és közigazgatási szerveknek ezenkívül azt is megszabta, hogy ne csak betartsák a törvényt, hanem annak betartását ellenőrzik is. A törvény szerint a kisebbségi nyelvhasználati törvény hatálya alá eső települések kivételt képeznek, ám a kivétel alól is vannak kivételek: a postán, a közlekedésben, a telekommunikációban, a tűzoltók, a Szlovák Köztársaság fegyveres testületeiben alkalmazott személyek számára minden esetben kötelezővé vált a szlovák nyelv alkalmazása. Ennek gyakorlati megvalósulása azt jelentette volna, hogy pl. az állami buszvállalatnál dolgozó magyar nemzetiségű autóbusz-vezetőnek akkor is szlovák nyelven kellett volna adnia a menetjegyet, ha utasai magyar nyelven szólnak hozzájuk. A törvény abszurditása itt nem merül ki. E paragrafus értelmében egy tűzoltó csak szlovák nyelven kérhetett információt a bajba jutott állampolgártól, még abban az esetben is, ha az a személy nem ismeri az államnyelvet.

A törvény ötödik paragrafusa az, mely részletezi azokat a helyzeteket, ahol a szlovák nyelv alkalmazása kötelező. A kulturális rendezvények kapcsán pl. meghatározza, hogy abban az esetben, ha a rendezvény eredeti nyelvű zenei vagy színházi produkció, külföldi vendégszereplőkkel kerül megvalósításra vagy a nemzeti kisebbségek vagy etnikai csoportok műsorairól van szó, nem kötelező a szlovák nyelv használata, azonban a felkonferálásnak és az ismertetésnek minden esetben szlovák nyelven is el kell hangzania. Az emlékművek,

emléktáblák, szobrok és más történelmi feliratok kapcsán szintén kötelező a szöveg szlovák nyelvű megjelenítése, mely első helyen kell, hogy szerepeljen, és nem lehet kisebb, mint az eredeti nyelvű szöveg. A törvény e kérdésben annyira alapos kívánt lenni, hogy a felirat készítőjének kötelezővé tette a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériumának kötelező érvényű állásfoglalásának kikérését arról, hogy az általa készíteni kívánt, felelőssége alá tartozó emlékművek felirata megfelel-e a nyelvtörvény előírásainak. Ezt a valós élettől teljes mértékben elrugaszkodó kitévelt később kiemelték a törvény szövegéből. Sok más, hasonló jellegű rendelkezés azonban a módosítások után is érvényben maradt, annak ellenére, hogy a törvény paragrafusainak nagy része nemcsak a belső szlovák jogi normákkal ellentétes, hanem szembe megy a Szlovákia által vállalt nemzetközi kötelezettségekkel is.

A helyzet egyik paradoxona ugyanis, hogy Szlovákia példamutató az általa ratifikált és életbe léptetett nemzetközi dokumentumok viszonylatában, az ország ugyanis valamennyi, a kérdésben releváns nemzetközi dokumentumot ratifikált. A Polgári és politikai jogok egyezségokmányát még Csehszlovákia írta alá 1968-ban, a ratifikálásra pedig 1975-ben került sor, majd az ország kettéválása után Szlovákia is megerősítette a ratifikációt. Az Emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló Európa Tanács-i egyezményt Szlovákia is beemelte az alkotmányába. A Kisebbségvédelmi Keretegyezményt (ET) az első államnyelvtörvény elfogadásának évében, 1995-ben ratifikálta, mely három évvel később lépett életbe, a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját pedig 2001-ben ratifikálta, mely 2002-től hatályos. A nyelvtörvény kapcsán a két legfontosabb nemzetközi dokumentumból, a Keretegyezmény és a Charta ratifikálásából és hatályba lépéséből következő kötelezettségekből indulunk ki.

A Keretegyezmény abban az esetben érvényes, ha a felek belső jogrendje nem tartalmaz a keretegyezményben meghatározott szabályozásnál kedvezőbb szabályozást. A dokumentum tartalmazza többek között azt, hogy annak rendelkezéseit a hozzá csatlakozó országok jóhiszeműen és a tolerancia jegyében alkalmazzák. A Keretegyezmény által Szlovákia is vállalta, hogy kellő figyelmet fordít a kisebbségekhez tartozók körülményeire, és támogatja anyanyelvük megőrzését. A 10. cikk alapján vállalta, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára anyanyelvük szabad használatát biztosítja. Ennek végrehajtásáról készült szakértői vélemény azonban kifogásolta a nyelvtörvény kisebbségi nyelvhasználatot hátrányosan érintő rendelkezéseit, ám Szlovákia szerint a kisebbségi nyelveknek nem kell előnyt élvezniük a hivatalos nyelvvel szemben. A keretegyezmény végrehajtásával kapcsolatban eddig lezajlott monitorozási ciklusokban a szakértői bizottság mindig kitért a nyelvtörvény rendelkezéseire

is – szerintük ugyanis annak szellemisége elbizonytalanítja az országban élő kisebbségi közösségeket attól, hogy anyanyelvüket használják, másrészt a szólás szabadságát is sértik a benne megfogalmazott rendelkezések. Az első szakértői jelentés pl. azt javasolta, hogy a kisebbségi nyelvhasználati törvény lex specialis élvezzen előnyt a nyelvtörvénnyel szemben. A második ciklusban a szakértői bizottság sokkal általánosabban fogalmazott akkor, mikor azoknak az erőfeszítéseknek a folytatását támogatta, melyek célja a kisebbségi jogok kiterjesztése.

A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának sajátossága, hogy a harmadik rész rendelkezéseiből a csatlakozó állam válogathat, vagyis maga döntheti el, mely kötelezettségek teljesítését vállalja (VOGL 2009). A Charta szlovákiai aláírása nem volt zökkenőmentes, hiszen annak ellenére, hogy a magyar politikai képviselő már a mečiar-i időszakban szorgalmazta annak aláírását, arra csak jóval később, 1998 után került sor, amikor is az MKP-nak sikerült a kormányprogram külpolitikáról szóló fejezetébe ezt a pontot beiktatni. Az első szlovák változatban meglehetősen szkeptikus hozzáállásról tanúskodik, hiszen hangsúlyozta, hogy az ún. erős államok közül is csak Franciaország írta alá, de ő sem ratifikálta a keretegyezményt. A kulturális minisztérium által készített első változatban csak a cseh, magyar, ukrán, ruszin és német nyelvet jelölték meg, és ezek a nyelvek is csak akkor kerültek volna a Charta védelme alá, ha a kisebbségi nyelvhasználati törvény által meghatározott 20%-os arányszámot eléri. Ez a változat azt is hangsúlyozta, hogy a „regionális nyelv” fogalmát nem ismeri, mivel Szlovákia azon az állásponton volt, hogy az országban nincsenek területhez köthető nyelvek, a „kisebbségi nyelv” kifejezést pedig egységesítve használta, és nem tett különbséget az egyes nyelvek között – vagyis a több, a közel félmillió magyar nyelv is ugyanolyan jogokat élvezett volna, mint a mindössze több ezer fős német nyelv. Az MKP által kidolgozott javaslatot is figyelembe véve átgondolták a Charta szlovákiai elfogadásának feltételeit. A második változat már nem volt annyira elutasító vele szemben, bár ez a változat is hangsúlyozta, hogy annak elfogadása igencsak vegyesre sikerült a többi európai államban is. A kulturális minisztérium az akkor működő Nemzetiségi Tanács horvát nemzetiségű képviselőjének kérésére a horvát nyelvet is felvette, ám az egyes nyelveket még mindig egységesen kezelte. Később a kulturális tárcától a külügy vette át a stafétát, így a tervezet további módosítása és elfogadása a külügy hatásköre lett. A külügyi előterjesztésben bővült a nyelvek listája, amiket három csoportba osztottak: az első csoportba került a magyar nyelv, a második, kevésbé elterjedt regionális nyelvek csoportjába került a ruszin és az ukrán, a harmadik csoportba pedig olyan nyelvek kerültek, mint a német, a cseh vagy a lengyel (GYURICSEK 2003).

Szlovákia vállalta többek között, hogy a büntetőeljárások során biztosítja a vádlott jogát arra, hogy anyanyelvét használhassa, valamint vállalta többek

között azt is, hogy a közszolgálati rádió és televízió esetében kisebbségi nyelven készült műsorok is a programba kerüljenek. Azt is vállalta, hogy „ésszerű mértékben” gondoskodik arról, hogy az olyan létesítményekben, mint pl. a kórházak, rendelőintézetek, lehetőség legyen a kisebbségi nyelvek használatára. Az ehhez fűzött nyilatkozat szerint Szlovákia a vállalt kötelezettségeket az államnyelv sérelme nélkül fogja alkalmazni. A Szlovák Nemzeti Párt a Charta elfogadásában a szlovák nemzethez tartozók jogainak megsértését és a területi autonómia kikiáltásához vezető út első lépését látta (Parlamentny Kuriér LXXXV/2001, 4. oldal).

A Charta végrehajtásával kapcsolatos szakértői jelentés több esetben is azonos megállapításokat tett, mint a Keretegyezmény végrehajtását ellenőrző bizottság. Szlovákia a Chartában nem vállalt többet, mint amit már a belső jogban is garantál, ám az így vállalt kötelezettségeket sem tartja be maradéktalanul – ezek közül a bizottság kiemelte a pedagógusképzés és továbbképzés területén a kisebbségi nyelvek oktatásának nem megfelelő színvonalát, valamint azt is, hogy ezek a nyelvek viszonylag kis arányban vannak jelen a nyomtatott és elektronikus sajtóban. A jelentés azt is kiemelte, hogy az országban nem megoldott az sem, hogy a többségi társadalomhoz tartozók elsajátíthassák az ország területén élő kisebbségi közösségek nyelvének valamelyikét.

A 2009-es szlovák nyelvtörvényben bekövetkező módosításokat ért bírálat miatt a szlovák kormány az EBESZ kisebbségügyi főbiztosához, valamint a Velencei Bizottsághoz fordult véleményezésért. A főbiztos rámutatott arra, hogy az új szlovák nyelvtörvény tulajdonképpen nemcsak az állami és önkormányzati szervekre, hanem a jogi és a természetes személyekre is vonatkozik – felmerül az arányossági elv sérelmének kérdése. Rámutatott arra is, hogy a szlovák nyelvtörvény egyes paragrafusainak félreértelmezése a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek nyelvi jogainak korlátozását jelenti.

A Velencei Bizottság véleménye a 2010-es választások után jelent meg. A kormányváltással hatalomra kerülő Radičová-kormány, mely magába foglalta többek között a Híd-Most pártját is, már azzal reagált a Bizottság észrevételeire, hogy módosítani kívánja a kisebbségi nyelvhasználati törvényt. Erre hamarosan sort is kerítettek, ám a változtatások tulajdonképpen nem is hoztak oly sok változást.

A KISEBBSÉGI NYELVHASZNÁLAT JOGI SZABÁLYOZÁSA

A kisebbségi nyelvhasználat törvény általi lefedése egy olyan kérdés volt, melynek megoldása nem tűrhetett további halasztást az Európai Unióhoz csatlakozni kívánó Szlovákiában. A törvény elfogadása mintegy utolsó feltételként

teljesült a koppenhágai kritériumok közül, elfogadása pedig „szlovák módra” történt. Ez alatt azt kell érteni, hogy ismét a külföld irányából érkező nyomás kellett ahhoz, hogy az események a törvény elfogadása körül felgyorsuljanak, másrészt a kérdésben leginkább érintett magyar fél elképzelései nem kerültek be az elfogadott törvénybe, ami miatt az MKP képviselői nem szavazták meg a törvényt (LANSTYÁK 1999: 41).

Az 1999. szeptember elsején így életbe lépett kisebbségi nyelvhasználati törvény értelmében azokon a településeken, ahol a kisebbségi közösségekhez tartozó személyek aránya eléri a 20%-ot, egyes közigazgatási hivatalokhoz írásban anyanyelvükön is fordulhatnak a magánszemélyek (2. §), a kisebbségi nyelven beadott kérelmekre a hivatal ezeken a nyelveken válaszol, ezeken a településeken a közigazgatási intézmények, valamint a közterületek nevei kisebbségi nyelven is kikerülhetnek, a helyi önkormányzat üléseit pedig kisebbségi nyelven is megtarthatják (3. §). A törvényben azonban nem tisztázott megfelelő módon, hogy az önkormányzatokon kívül mely hivatalokra terjed ki a kisebbségi nyelvhasználati törvény (SZABÓMIHÁLY 1999: 154). A törvény értelmében a személy saját nyelvén is fordulhat írásban az adott hivatalhoz, ehhez azonban a mai napig nem állnak rendelkezésre a megfelelő űrlapok – ezek kérdését pedig a törvény nem is rendezzi. A kisebbségi nyelvhasználati jogok betartása érdekében a törvény alig ró kötelezettséget a hivatalokra, pl. az érintett településeken a hivataloknak nem kötelező az adott kisebbségi nyelven is beszélő alkalmazottat foglalkoztatniuk. A roma nyelv is azért van teljesen kizárva, mert egyáltalán nincsenek roma nyelvet is beszélő ügyintézők, a magyar nyelv esetében viszont a rendszerváltás óta ebben a kérdésben pozitív tendenciák figyelhetőek meg (PRIKLEOVÁ 1999).

A törvény a közelmúltban véghezvitt változtatások után sem szakadt el attól a nemzetállami koncepciótól, melynek értelmében nem lehetséges a hivatalos nyelv és a kisebbségi nyelvek együttlélése. A módosítás értelmében azon intézmények köre, ahol a kisebbségi nyelv használható a szóbeli ügyintézés során, kibővült, illetve bizonyos dokumentumok kisebbségi nyelven is kiállíthatóak, azonban az intézmények és hivatalok továbbra sem kötelesek olyan személyt alkalmazni, aki ismeri a kisebbségi nyelvet. Nem történt előrelépés a kisebbségi nyelvű televíziózás tekintetében sem, az egészségügyben is csak akkor szükséges a kisebbségi nyelvet használni, ha ennek biztosítására az intézményeknek van kapacitásuk (CÚTH 2011). Ezzel ellentétben, Finnországban például, ahol a svéd kisebbség hasonló jogokkal rendelkezik, ugyanez azonban mást jelent. Egy finnországi svédnek joga van anyanyelvét használni a finn kórházakban, vagyis a kórháznak kötelessége olyan alkalmazottat foglalkoztatni, aki bírja a svéd nyelvet. Szlovákiában ugyanígy joga van a szlovákiai magyarnak anya-

nyelvét használni a kórházban, ez a jog azonban Szlovákiában annyit jelent, hogy csak akkor használhatja azt, ha a kórház alkalmazottja is ért magyarul, ez azonban Finnországtól eltérően Szlovákiában nem kötelessége (MISAD 2009).

20% – MIRE ELÉG?

A kisebbségi nyelvhasználati törvény is érinti a nyelvhasználati küszöb kérdését, mely a kisebbségi nyelvek kapcsán kulcskérdés Szlovákiában. Ennek értelmében azokon a településeken, ahol a kisebbségi közösségekhez tartozók aránya az összlakosság 20%-át kiteszi, az adott nyelvet beszélők többletjogokkal rendelkeznek. Ez az arányszám azonban több problémát is felvet, melyet nemcsak az itt élő kisebbségek, hanem az ide vonatkozó nemzetközi egyezmények végrehajtásának monitorozását végző bizottságok is kiemeltek. Ezt az arányt egyébként még az 1990-es, hivatalos nyelvről szóló törvény vezette be, de valamennyi később elfogadott, kisebbségi nyelvhasználatot érintő törvényből visszaköszön (MISAD 2009: 79), valamint a Szlovák Nemzeti Tanács a Charta ratifikációs okmányához csatolt második nyilatkozata szerint a benne vállalt kötelezettségeket csak ezen kvótának „megfelelő” településekre terjeszti ki. Azt, hogy ez a 20%-os arány sok vagy kevés, a mai napig nem sikerült eldönteni, hiszen míg a Charta felügyeletét ellátó bizottság az arány csökkentése mellett érvelt (VOGL 2009: 44), addig az EBESZ kisebbségügyi főbiztosa szerint ez összhangban van a nemzetközi normákkal (2009-es EBESZ-jelentés). A 20%-os arány miatt a kisebbségi nyelvek használata csak a legalacsonyabb közigazgatási szinteken lehetséges (önkormányzatok). Ennek értelmében 2001-ben 503 szlovákiai településen a magyar, 54 településen a roma, 83-ban a ruszin, 6-ban pedig az ukrán nyelv használható. Ezek közül vannak olyan települések, ahol nemcsak egy, hanem két nemzetiség aránya is eléri a 20%-ot, tehát nemcsak egy, hanem esetenként két kisebbségi nyelv használatát is engedélyezni kell. E számok értelmében tehát elmondható, hogy a magyar lakosság 90%-a, a romák 22%-a, a ruszinok 38%-a, az ukránok 4%-a használhatja anyanyelvét hivatalos érintkezésben is. Járási szinten ezek az arányok a következőképpen alakulnak: a magyarok esetében 62%, a ruszinok esetében 21%. A többi nemzetiség aránya nem éri el a 20%-os határt járási szinten.

A másik fő problémát az jelenti, hogy a népszámlálási adatok, illetve a különféle statisztikák alapján a nemzetiségi hovatartozás és az anyanyelv nem mindig esik egybe, a szlovákiai kisebbségek körében ugyanis megfigyelhető az a tendencia, miszerint a magukat adott anyanyelvűnek vallók száma magasabb, mint az adott nemzetiséghez tartozók száma (SZABÓMIHÁLY 2002).

	2011		2001	
	Nemzetiség	Anyanyelv	Nemzetiség	Anyanyelv
Szlovák	4352775	4240453	4614854	4512217
Magyar	458467	508714	520526	572929
Roma	105738	122518	89920	99448
Ruszin	33482	55469	24201	54907
Ukrán	7430	5689	10814	7879
Cseh	30367	35216	44620	48201
Német	4690	5186	5405	6343
Lengyel	3084	3119	2602	2731
Horvát	1022	1234	890	988
Bolgár	1051	132	1179	1004

1. táblázat: Szlovákia lakosságának megoszlása nemzetiség és anyanyelv szerint a 2001-es és 2011-es népszámlálások adatai alapján.

Forrás: Szlovák Statisztikai Hivatal

A Keretegyezmény végrehajtását ellenőrző bizottság is foglalkozik ezzel a kérdéssel, megállapítva, hogy ezek az adatok nem tükrözik a lakosság nemzeti-ségi megoszlását, épp emiatt nem lenne szabad ezekből az adatokból kiindulni, amikor a kisebbségi nyelvi jogok vagy a kulturális támogatások megítéléséről hoznak döntéseket. A törvénymódosításakor ugyan az arány 15%-ra csökkent, ez azonban csak 2021-től kerül bevezetésre.

MIÉRT NEM LEHET, HA SZABAD?

Annak ellenére, hogy a rendszerváltás óta történtek pozitív lépések a kisebbségi nyelvhasználat előmozdítása érdekében, a helyzet mégsem megoldott (MRVA–SZILVÁSSY 2011). Azzal, hogy létezik egy kisebbségi nyelvhasználati törvény, illetve a nyelvtörvényt is módosították, a kisebbségi nyelvhasználat a gyakorlati életben nem teljesül, és a kérdésben tátongó jogi vákuumot sem sikerült még kitölteni. A politikai életben sokszor érvelnek azzal a szlovák politikusok, hogy a jog adott, innentől már csak az állampolgároktól függ, élnek-e vele. A kisebbségi nyelvhasználatot szabályozó törvények és jogszabályok Szlovákiában ma átláthatatlanok, ellentmondásosak, és megvalósításuk nem az állampolgároktól, hanem a hivatalos szervektől függ. Mivel nincsenek szankciók a kisebbségi nyelvhasználat be nem tartása kapcsán, illetve ezen jogok csak lehetőségként adóttak a hivatali szervek részére, az egyszerű állampolgár számára nem mindig világos, hol és hogy tudja használni anyanyelvét,

ha az nem a szlovák nyelv. Ahhoz, hogy a hivatalos nyelvhasználat megvalósulhasson, elsősorban kétnyelvű hivatalos dokumentumokra lenne szükség, a hivatalnoki kar esetében pedig további nyelvi és módszertani támogatásra is szükség lenne. Jelenleg azonban, ha kapunk is magyar (vagy kétnyelvű) nyomtatványt, az nem minden esetben számít hivatalosnak, sok esetben az ügyintéző annak ellenére nem tudja kifejezni magát magyarul, hogy magyar nemzetiségű, mivel nem ismeri a hivatali szaknyelv magyar kifejezéseit, hiszen azt szlovákul sajátította el.

A kialakult helyzet a szlovákiai magyar civil élet ingerküszöbét is elérte, aminek köszönhetően eddig nem látott civil kezdeményezések jöttek létre. Ezek közül kiemelkedő a Kétnyelvű Dél-Szlovákia (KDSZ) civil kezdeményezés, melynek aktivistái elsősorban nem új törvényt vagy a már meglévők módosítását követelik. Épp ellenkezőleg, két fontos dologra hívják fel a figyelmet: egyrészt, hogy a most meglévő szabályozás betartása hiányos, másrészt pedig, hogy a már meglévő nyelvi jogokat minél szélesebb körben ki kell használni. Akcióik kreatívak, figyelemfelkeltőek és nem ellenségesek – azt szeretnék tudatosítani a szlovákiai állampolgároknak, hogy a kétnyelvűség nem hátrány, és bár a kétnyelvű feliratokkal – ahogy ők fogalmazzak – nem lesz olcsóbb a kenyér, csak finomabb, megéri kiállni a már megszerzett nyelvi jogokért.

Első figyelemfelkeltő akciónk az ún. matricázás volt. A jelenlegi szabályozás értelmében a magánvállalkozó saját döntése, hogy a – kötelező – szlovák mellett a kisebbségi nyelvet is használja-e a fogyasztókkal való kommunikáció során (itt elsősorban feliratokra, reklámokra kell gondolni). A KDSZ fiatal aktivistái matricákat helyeztek el azon dél-szlovákiai vállalkozások, üzletek, boltok kirakatán, hirdetőtábláján vagy reklámfelületén, ahol hiányzott a magyar felirat. A KDSZ további akciója volt többek között az ún. Névtelen településprojekt, melynek során arra hívták fel a figyelmet, hogy annak ellenére, hogy a törvény engedi a települések neveinek kisebbségi nyelven történő feltüntetését, 39 településen 84 hiányzó táblát számoltak meg. Az aktivisták nevéhez fűződik Szlovákia első kétnyelvű útjelző táblája, melyet három nap múlva eltüntetett a szlovák útkezelő vállalat. A KDSZ a vasúti kétnyelvűség kérdését sem kerülte meg, mely kérdés az utóbbi időkben a politikában is nagy port kavart. A KDSZ aktivistái több akció során is arra figyelmeztettek, a vasúti kétnyelvűségre igény van, ám ahhoz, hogy ezt megoldják, az ezzel kapcsolatos jogi háttér biztosítására is szükség van. Bár a kisebbségi nyelvhasználati törvény szerint a vasúti kétnyelvűség megengedett, a megfogalmazás pontatlan, a törvénybe foglalt lehetőség megvalósításához ugyanis a vasúti törvényt is módosítani kellene, ami a mai napig nem történt meg. Így a Szlovák Államvasutak nem meglepő módon hivatkoznak erre a törvényre, amikor ellenérveket hoznak a vasúti két-

nyelvűséggel kapcsolatosan. A vasúti törvény módosítása azonban a jelenlegi helyzetben nem lehetséges. A civil aktivisták által a figyelem középpontjába kerülő kérdés a parlament elé került, a Hid-Most javaslatát azonban a Fico-kabinet nem fogadta el. A kudarc után a kisebbségi kormánybiztost visszahívták hivatalából.

ÖSSZEGZÉS

A jelenlegi helyzet alapján úgy tűnik, huszonhárom évnyi demokrácia nem volt elég ahhoz, hogy a magyar nyelv megszűnjön konfliktusnyelv lenni a szlovák politikusok szemében, és végre levetkőzzék ezzel kapcsolatos nacionalista nézeteiket, de arra sem, hogy a szlovákiai magyar politikai vezetés egyértelműen és egységesen kiálljon a kétnyelvűség mellett, és azt a szlovák politika felé méltóképpen közvetíteni tudja. A kisebbségi nyelvhasználat kérdése tulajdonképpen a rendszerváltozás óta nem megoldott, annak ellenére sem, hogy nem múlik el parlamenti ciklus anélkül, hogy az ezzel kapcsolatos kérdések valamelyike ne okozna politikai feszültségeket. A kérdés a jövőben is neuralgikus pont marad, hiszen nem csak a szlovák pártok reagálnak érzékenyen minden ezzel kapcsolatos felvetésre. A jelenlegi két, magyar érdekeket (is) képviselő párt ez idáig nem tudta egységesen tisztázni, milyen nyelvhasználati szabályozást szeretne elérni (az egymást támadó nyilatkozatok még az elért eredményeket sem értékelik azonosan), nem világos pontosan, milyen nyelvhasználati szabályozásra van igénye a szlovákiai magyar pedagógusoknak, színészeknek, televíziósoknak, újságíróknak és egyáltalán a szlovákiai magyar közösségnek. Ennek tisztázása nélkül a kérdést hosszú távon nem lehet megfelelően rendezni. Ezenfelül szükséges lenne a politikai életben is elkezdni azt, amit a KDSZ aktivistái a nyelvi jogi kérdésekben már közvetetten érintenek: a többségi társadalom tagjaival való párbeszéd, a kétnyelvűség előnyeinek megismertetése, hasznosságának hangsúlyozása. Ehhez azonban az egyik oldalról egy tiszta és logikus koncepcióra, a másik oldalról pedig nagyobb nyitottságra és befogadókésziségre van szükség.

IRODALOM

- ANDRÁSSY György 1998. *Nyelvi jogok. A modern állam nyelvi jogának alapvető kérdései, különös tekintettel Európára és az európai integrációra*. Pécs
- BERÉNYI József 1994. *Nyelvországlás. A szlovákiai nyelvtörvény történelmi és társadalmi vonatkozásai*. Pozsony
- CÚTH Csaba 2011. A kisebbségi nyelvhasználat jogi keretei és megvalósulásának körülményei a szlovákiai helyi önkormányzatokban 1999 és 2011 között = *Fórum Társadalomtudományi Szemle* XII/2. 59–86.

- FLACHBART Ernő 1935. *A csehszlovákiai népszámlálások és a felvidéki kisebbségek nyelvi jogai*. Pécs
- GYÖNYÖR József 1993. A nemzetiségek jogai Csehszlovákiában 1948–1989 = Varga Sándor (szerk.): *Magyarok Szlovákiában. Adatok, dokumentumok, tanulmányok*. Pozsony
- GYURICSEK Piroska 2003. Analýza k implementácii Európskej charty regionálnych alebo mensinových jazykov = Jarábik Balázs–Tokár Adrián (szerk.): *Stav mensinovej legislatívy na Slovensku 2001/2002. State of Minority Legislation in Slovakia 2001/2002*. Bratislava, 47–74.
- KUSY Miroslav 1998. *Stav ľudských a mensinových práv na Slovensku. Co s našimi Madarmi*. Bratislava, 184–211.
- LANSTYÁK István 1999. Az 1999. évi kisebbségi nyelvtörvény = *Fórum Társadalomtudományi Szemle* ½, 75–83.
- MISAD Katalin 2009. A kisebbségi nyelvek használatát szabályozó rendelkezések Szlovákiában, Finnországban és Dél-Tirolban = *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 4. 77–84.
- PRIKLEROVÁ Lýdia 1999. *O problematike používania jazykov národnostných menšín*. Pozsony
- SUTAJ Stefan–OLEJNÍK Michal 1998. Slovak Report = Jerzy Kranz (szerk.): *Law and practice of Central European Countries in the Field of National Minorities Protection after 1989*. Warszawa, 269–321.
- SUTAJ Stefan–SÁPOS Aranka 2009. A nemzeti kisebbségek helyzete 2008-ban Szlovákiában = Lelkes Gábor–Tóth Károly (szerk.): *Nemzeti és etnikai kisebbségek Szlovákiában*. Somorja, 7–41.
- SZABÓMIHÁLY Gizella 1998. A nyelvhasználat törvényi szabályozása és a szlovákiai magyar nyelvváltozatok jellemzői (Cseh)Szlovákiában 1918–1998 között = Filep Tamás Gusztáv–Tóth László (szerk.): *A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1998. I.* Budapest, 132–197.
- SZABÓMIHÁLY Gizella 1999. Törvény és gyakorlat: a szlovákiai kisebbségek nyelvi jogai az 1999. évi kisebbségi nyelvhasználati törvény tükrében = *Irodalmi Szemle* 43/9–10. 154–170.
- SZABÓMIHÁLY Gizella 2000/2002. Törvény és gyakorlat: a szlovákiai kisebbségek nyelvi jogai az 1999. évi kisebbségi nyelvhasználati törvény tükrében = Lanstyák István–Szabómihály Gizella (szerk.): *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában. Tanulmányok és dokumentumok*. Pozsony, 48–62.
- SZABÓMIHÁLY Gizella 2006. A szlovák nyelvpolitika és a kisebbségek anyanyelvhasználati lehetőségei és törekvései = *Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny* IV/2, 43–49.
- VOGL Márk 2009. A Nyelvi Karta szlovákiai alkalmazásának problémái = *Regio* 2009/1, 18–60.
- ZALABAI Zsigmond 1995. *Mit ér a nyelvünk, ha magyar? A táblaháború és a névháború szlovákiai magyar sajtódokumentumokból 1990–1994*. Pozsony
- 100/1960 – Ústava Československej socialistickej republiky

- 144/1968 – Ústavný zákon o postavení národností v Československé socialistické republice
- 428/1990 – Zákon Slovenskej národnej rady o úradnom jazyku v Slovenskej republike
- 270/1995 – Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o štátnom jazyku Slovenskej republiky
- 131/2001 – Konceptia starostlivosti o štátny jazyk Slovenskej republiky (kormányhatározat)
- 460/1992 – Ústava Slovenskej republiky
- 300/1993 – Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o mene a priezvisku
- 29/1984 – Zákon o sústave základných a stredných škôl (školský zákon)
- 154/1994 – Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o matrikách
- 191/1994 – Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o označovaní obcí v jazyku národnostných menšín
- 596/2003 – Zákon o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- 335/1991 – Zákon o súdoch a sudcoch
- 564/2001 – Zákon o verejnom ochrancovi práv
- 318/2009 – Zákon, ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- COUNCIL OF EUROPE COMMITTEE OF MINISTERS: Resolution ResCMN(2001)5 on the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by Slovakia
- COUNCIL OF EUROPE COMMITTEE OF MINISTERS: Resolution ResCMN(2006)8 on the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by the Slovak Republic Resolution CM/ResCMN(2011)15 on the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by the Slovak Republic
- Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities – Second Opinion on the Slovak Republic, 26 May 2005
- Report Submitted by the Slovak Republic Pursuant to Article 25, Paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National (Received on 4 May 1999)
- Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities – Third Opinion on the Slovak Republic adopted on 28 May 2010
- Third Report Submitted by the Slovak Republic pursuant to Article 25, Paragraph 2 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities (Received on 22 July 2009)
- www.ketnyelvu.info
- www.statistics.sk
- www.zakonypreludi.sk

Стање употребе језика мањина у Словачкој

Питање употребе језика мањина релевантно је у животу сваке заједнице која живи као мањина. Управо због тога, на опстанак мањинских заједница посредно или непосредно утиче квалитет права на употребу језика које им обезбеђује већинско друштво (ANDRÁSSY 1998). Након транзиције могућности употребе мађарског језика у Словачкој су се значајно трансформисале. Језик је и надаље остао најважнији етноидентификационо обележје, али је њена симболичка и репрезентативна улога након транзиције добила на значају. Два најважнија разлога за то налазе се у чињеници да су након транзиције на површину испливале и оне националне тензије, које су у време социјализма остајале „сакривене”, док су с друге стране створени услови за оснивање нових мађарских политичких и друштвених организација и асоцијација, чији је језик у самом раду био мађарски, услед чега је дошло до распрострањивања употребе мађарског језика, а њеном статусу је и на политичком и на друштвеном плану посвећивана много већа пажња. Ширење употребе мађарског језика и напори чињени у том правцу са стране мађарске заједнице иритирали су националистички и популистички настројено државно руководство земље која је тек стекла своју независност. Употреба мађарског језика, њено дозвољавање или забрањивање постали су средство политике чија је нескривена намера била убрзање асимилације.

Званична словачка језичка политика након транзиције често је постајала отворено антимађарска, мада се у периоду након Мечиара њена реторика променила. Усвајање закона о употреби језика мањина, као ни њена измена није представљала искорак који се тако жељно ишчекивао, мада је, без сумње на одређеним подручјима донело и позитивне промене. Питање употребе језика мањина или неки њени детаљи представљају сталан предмет политичких расправа у Словачкој, а политичка неспособност која се огледа по овом питању, данас је већ достигла сам праг толеранције припадника мађарске цивилне сфере у Словачкој. У контексту питања двојезичности, употребе адиминстративног језика, као и језичких права мањина формиране су цивилне иницијативе за које до сада није било примера у домену мађарске популације у Словачкој.

Кључне речи: употреба језика мањина, закон о језику, праг употребе језика, језичка права, Мађари у Словачкој

Situation of Minority Language Use in Slovakia

The question of minority language use is relevant in the life of all minority communities. This is a major reason why the existence of minority groups are directly and indirectly influenced by the quality of linguistic rights guaranteed by the majority (ANDRÁSSY 1998). In Slovakia after the political transformation, the possibilities of the use of the Hungarian language changed significantly. Language remains the most important ethno-identificational marker; however, its symbolic and representative role has gained value after the political transformation. The two most significant reasons can be attributed to the fact that after the changeover even such national tensions surfaced which were 'hidden' during the socialist regime. On the other hand, new Hungarian political and social associations and organizations were formed which used Hungarian as their working language, broadening the use of the Hungarian language, while its status got pronounced attention on both political and social level. Expanding the use of the Hungarian language and the Hungarian effort put into it irritated the populist and nationalist political government of the country which recently gained independence. The use of the Hungarian language, its approval or prohibition became a political tool the secret aim of which was the acceleration of assimilation.

The official Slovak policy on language use after the changeover repeatedly turned into being anti-Hungarian, although its rhetoric changed after Mečiar's office. Not even the adoption and amendments of the Act of using minority languages has brought the so much expected step forward, although without doubt, certain areas did see positive development. The issue of minority language use or any of its sub-issues has constantly been on the agenda of political arguments in Slovakia. However, the arisen political helplessness regarding this issue has reached the stimulus threshold of the Hungarian population in Slovakia. Along the line of bilingualism, official language use, and minority language rights have induced such civilian initiatives that have been without precedence among the Hungarians in Slovakia.

Keywords: minority-language use, law on use of language, language-use threshold, linguistic rights, Hungarians in Slovakia